

یاد حسین (ع)

درس چهاردهم

اهداف آموزشی

- شناخت بیشتر حماسه بزرگ کربلا و حماسه سازان آن (علم)
- تقویت علاقه نسبت به امام حسین (ع)، خاندان و یاران با وفایش (باور)
- پرورش زمینه‌های آگاهی نسبت به ظلم ستیزی و امر به معروف و نهی از منکر (تفکر)
- آشنایی با فدایی مازندرانی و کتاب مَقْتَلِ وی (علم)
- تقویت خوانش رسای متن با لحن مناسب

(عمل)

- تقویت علاقه نسبت به رفتارهای پیشوایان بزرگ دینی (اخلاق)
- تقویت کاربست آموزه‌های محتوای درس در فعالیت‌های نوشتاری، گفتاری و عملی (عمل)
- آشنایی بیشتر با «ردیف» در شعر فارسی (علم)

روش‌های پیشنهادی تدریس

- روش کارایی گروه
- روش بحث گروهی
- روش واحد کار و...

درنگی در متن

در این درس به حماسهٔ بزرگ عاشورا، امام حسین (ع) و یاران جان بر کف ایشان رو به رو هستیم. حال و هوای این قصیدهٔ ۳۱۴ بیتی که تنها بخش کوتاهی از آن در کتاب فارسی آمده است، جان مخاطب را از عظمت هولناکی این واقعه تاریخی، متأثر می‌کند و حسرت و اندوه و افسوس را در خوانش او به جا می‌گذارد.

از کاربردهای قصیده می‌توان به بیان ستایش، نکوهش، وصف و... اشاره کرد و «فدایی» از این قالب برای بیان تأثرات جمعی جامعه به خوبی بهره برده است.

«ردیف» در شعر فارسی سودمندی‌ها و گرفتاری‌هایی برای شاعر دارد؛ در این قصیده، فدایی، آن چنان بهره‌ای از ردیف قصیده‌اش برده است که گویی «تشنگی» تنها عنصر چیره بر عالم و آدم است. از ویژگی‌های ادبی این شعر می‌توان به استعاره و مجاز (دود دل)، مجاز و کنایه (تف دل، دل سوخته)، تشبیه (بحر بلا)، تضاد (بزرگ و کوچک) و... اشاره کرد.

فعالیت‌های نوشتاری

در فعالیت‌های نوشتاری به اهداف زیر توجه کنیم:

تمرین یکم

- بازخوانی متن درس
- آشنایی بیشتر با واژگان و رابطه‌های معنایی آنها
- تقویت مهارت درست نویسی واژگان

تمرین دوم

– شناخت بیشتر گروه اسمی در جمله یا بیت

– شناخت بیشتر هسته و وابسته‌های اسم

– تقویت مهارت در شناخت انواع وابسته‌های اسم

تمرین سوم

– آشنایی بیشتر با جناس

– شناخت بیشتر واژگان با مختصات آوایی و نوشتاری مشترک و نزدیک به هم

– تقویت مهارت در شناخت یکی از فنون زیباسازی کلام (جناس)

اطلاعات تکمیلی

فدایی مازندرانی: میرزا محمود فدایی، از سخن سرایان و مرثیه‌پردازان پرتوان و جادو کلام روزگار قاجاریه است. او از زبانی شیوا و استوار بهره‌مند بوده است.

فدایی در حدود سال‌های ۱۲۰۰ (ه.ق) در روستای «تلاوک» از منطقه دودانگه پریم، شهرستان ساری در استان مازندران، دیده به جهان گشود. تحصیلات اولیه خود را به همان شیوه سنتی که در مکتب خانه‌های قدیم رایج بود، در مکتب خانه محلی زادگاه خود فراگرفت، سپس برای آموختن علوم دینی به شهر ساری و از آنجا به قم رفت. پس از سال‌ها مشتاقی و مهجوری روی به دیار حبیب خویش نهاد و به کربلا رفت و پس از سپری کردن چند سال در حال و هوای معنوی این شهر به روستا و زادگاه خویش بازگشت.

کتاب ماندگار فدایی مازندرانی «مَقْتَلِ منظوم» نام دارد که شامل بیش از هفت هزار بیت است. واژه «مقتل» به معنای قتلگاه یا محل قتل است و در زبان و ادب به نوشته‌ای گفته می‌شود که درباره رویداد جاودان باد شهادت امام حسین (ع) و کربلا بیان، سامان یافته باشد. علاوه بر این، فدایی اشعاری در قالب‌های مثنوی، مستزاد و قصیده نیز دارد که آمیخته از نوحه‌های سینه زنی و مرثی نوحه‌خوانی است. یکی از قصیده‌های بسیار بلند و زیبای او با ردیف «تشنه» است که بخشی از آن را در کتاب درسی هشتم ملاحظه می‌کنید.

وزن شعری این قصیده در بحر «رَمَل» و ۳۱۴ بیت است و شش بار تجدید مطلع شده و یکی از بلندترین قصاید عاشورایی تاریخ ادبیات فارسی به شمار می‌آید.

روان خوانی

شوق آموختن

نکات ضروری و بایسته مربوط به روان خوانی‌ها را پیش از این یادآور شدیم. همکاران محترم در این بخش از کتاب، افزون بر اهداف آموزشی و تعلیمی در قلمرو زبان آموزی، شایسته است به حفظ ارتباط محتوایی این نوشته با عنوان فصل توجه کنند و موضوع‌های زیر را از گروه‌های دانش‌آموزی بخواهند:

- زاویه دید
- شخصیت / شخصیت‌ها
- لحن
- زبان و نوع اثر و نوشته
- درون‌مایه
- حادثه و نقطه اوج داستان

ادبیات بومی (۲)

فصل آزاد

چو ایران باشد تن من باد

بدین بوم و بر، زنده یک تن باد

درس پانزدهم: درس آزاد

- حکایت

- شعر خوانی / روان خوانی

برای آگاهی از ویژگی‌های درس آزاد به درس پنجم همین کتاب مراجعه کنید.

ادبیات جهان

فصل ششم

درس شانزدهم : پرنده آزادی،

کودکان سنگ

- درس هفدهم : راه خوشبختی

- روان خوانی : آن سوی پنجره

ماه

روشنی اش را

در سراسر آسمان

می پراکند

و لگه های سیاهش را برای خود نگه می دارد.

ناگور، شاعر هندوستانی

پرندۀ آزادی، کودکان سنگ

درس شانزدهم

اهداف آموزشی

- آشنایی با نمونه‌ای از ادبیات پایداری جهان (علم)
- ایجاد نگرش مثبت نسبت به مقاومت و پایداری در برابر بیدادگری (ایمان)
- تفکر دربارهٔ مظلومیت مردم فلسطین و مقاومت آنها (تفکر)
- آشنایی با وابسته‌های اسم (صفت مبهم)، (علم)
- تقویت کاربست آموزه‌های محتوایی درس در حوزهٔ مهارت‌های گفتاری، نوشتاری و رفتاری (عمل)
- تقویت کاربست واژگان جدید در حوزهٔ گسترش مهارت‌های املائی و نگارشی (عمل)
- نگرش مثبت نسبت به ارزش‌های انقلابی در مهارت‌های نوشتاری و گفتاری (اخلاق)

روش تدریس پیشنهادی

- الگوی پیش سازمان دهنده
- روش کارایی گروه
- بحث گروهی و...

درنگی در متن

در هر متنی ممکن است انواع لحن‌های خوانش به کار رفته باشد. بنابراین، خواننده متن باید دقت کند که هر بند یا جمله را با آهنگ و لحن مناسب همان بند، یا جمله بیان کند. در خوانش درس «پرنده آزادی» لحن‌های حماسی، توصیفی و عاطفی به چشم می‌خورد. از ویژگی‌های ادبی این درس می‌توان به تشبیه (محمد چونان پرنده، محمد فرشته بی‌پناه، دوزخ آسمان)، مجاز و کنایه (دنیا را خیره کرده‌اند)، استعاره (صیاد سنگدل)، جان بخشی یا استعاره‌مکنیه (لشکریان خیانت، درنگ کردن تاریخ) و... اشاره کرد.

فعالیت‌های نوشتاری

- در فعالیت‌های نوشتاری به اهداف زیر توجه می‌کنیم:
- تمرین یکم
 - شناخت گونه‌ای از فرایندهای واجی
 - تمرین دوم
 - آشنایی بیشتر با گروه اسمی
 - تقویت مهارت در شناخت هسته و وابسته گروه‌های اسمی
 - تمرین سوم
 - تقویت تبدیل مهارت درک و دریافت به مهارت نوشتاری

برخی از پیام‌های محتوایی این درس که در حوزهٔ ادب پایداری است، عبارت‌اند از: بیداد ستمگران نسبت به ستم‌دیدگان، خیانت و مزدوری ظالمان، تهییج مظلومان علیه بیداد، امید به پیروزی در برابر بیدادگران تاریخ و... .

اطلاعات تکمیلی

محمود درویش در ۱۳ مارس ۱۹۴۱، در دهکده‌ای در فلسطین به نام بروه متولد شد، اسرائیلی‌ها این دهکده را به آتش کشیدند. درویش شش ساله بود که مجبور شد به همراه خانواده‌اش به لبنان پناهنده شود. تحصیلات ابتدایی را در دیرالاسد و متوسطه را در کفر یوسف ادامه داد. سرانجام پس از مقاومت‌های بسیار، این دهکده از دست اسرائیلی‌ها خارج شد و هنگامی که اهالی وارد دهکده شدند، همه چیز از بین رفته بود.

درویش، بعدها در مبارزات مردم فلسطین شرکت کرد و این زمانی بود که ۱۴ سال بیشتر نداشت. در شهر حيفا به زندان رفت و از آن پس مرتب گرفتار پلیس بود و مدت‌ها باید خود را هر هفته به پلیس معرفی می‌کرد. نخستین مجموعهٔ شعرش را در سال ۱۹۶۰ با عنوان «گنجشک‌های بی بال» منتشر کرد و با مجموعهٔ دومش «برگ‌های زیتون» جای خود را در شعر فلسطین و جهان عرب باز کرد. وی چند سال عضو کمیتهٔ اجرایی سازمان آزادی‌بخش فلسطین بود. درویش همچنین رئیس اتحادیهٔ نویسندگان فلسطینی بود و بنیان‌گذار یکی از مهم‌ترین فصل‌نامه‌های ادبی و مدرن جهان عرب به نام «الکرمل» است. درویش همراه با «ژاک دریدا»، «بی یوردیو» و چند تنی دیگر «پارلمان بین‌المللی نویسندگان» را تأسیس کردند. اثر «پروانه» نام مجموعه شعر تازهٔ محمود درویش شاعر پر آوازهٔ فلسطینی است که به‌تازگی از چاپ بیرون آمده است. این شعر ساخته‌ای از دفتر تلخ ایام یک فلسطینی است که با اندیشیدن در زندگی و مرگ و خویشتن توأم است.

کتاب‌های شعر او به ۲۲ زبان گوناگون ترجمه شده و ترجمه‌های متعددی از آثار او به فرانسه و انگلیسی و فارسی موجود است. وی ۳۰ کتاب به شعر و ۸ دفتر به نثر منتشر کرد.

او در سال ۱۹۷۰ برای ادامهٔ تحصیل به مسکو سفر کرد و پس از مدتی، به قاهره بازگشت. از سال ۱۹۷۰ به بعد، شعر عرب به اوج نوگرایی رسید و شاعران عرب تمام مکتب‌های شعری مدرن را آزمودند و این آزمون‌ها از غربال صافی زمان گذشت و از سال ۱۹۸۰ به بعد حرکت شعری در جهان عرب روند آرام، ولی عمیق خود را ادامه داد.

جشنواره بین‌المللی شعر مقدونیه که در ساحل دریاچه اوخرید در جنوب غرب این کشور در جریان است، محمود درویش، شاعر بزرگ فلسطینی را به عنوان شاعر مبدأ در سال ۲۰۰۷ انتخاب کرد و جایزه «اکلیل طلایی» را به وی هدیه داد. درویش پس از دریافت جایزه گفت: «این جایزه سیاسی‌گری و قدردانی از ملت ستم دیده و رنج کشیده و مظلوم فلسطین است که از حقوق شرعی و ملی خود محروم مانده‌اند».

محمود درویش بعد از ۳۶ سال به حیفای فلسطین برای حضور در یک همایش ادبی باز می‌گردد.

راه خوشبختی

درس هفدهم

اهداف آموزشی

- آشنایی با نمونه‌ای از آثار ادبی جهان (علم)
- آشنایی با ترجمه و مترجم (علم)
- تقویت شناخت عدم یکسانی اجزای جمله در زبان‌های مختلف (تفکر)
- مهارت درک و فهم تفاوت‌ها و اشتراکات ادبیات ایران و جهان (تفکر)
- تقویت علاقه نسبت به مطالعه آثار برتر ادبیات جهان در حوزه نوجوان (باور)
- تقویت کاربست آموزه‌های درس در حوزه مهارت‌های گفتاری، نوشتاری و رفتاری (عمل)

روش تدریس پیشنهادی

- کارایی گروه
- پرسش و پاسخ
- بحث گروهی و...

درنگی در متن

لحن‌های مناسبی که نیاز است در این درس به آنها توجه شود عبارت‌اند از: لحن تعلیمی، روایی و توصیفی.

نویسنده در این متن با بهره‌گیری از تشبیه و تمثیل (بند اول درس) تصویری از زندگی را به نمایش می‌گذارد که به سادگی در ذهن مخاطبان جان می‌گیرد. جان بخشی و تضاد (گذشته رفته و آینده نیامده) تشبیه (روزگار چون ابر...) تضاد و کنایه (سرد و گرم روزگار) کنایه (حق را پایمال کردن، از دست رفتن) و... از ویژگی‌های ادبی این متن است که به شکل هنرمندانه‌ای - بدون برجسته کردن آنها - در بافت متن به کار رفته است. از آموزه‌های اخلاقی این متن می‌توان به: توکل به خداوند، بهره‌گیری از اندیشه و تجربه‌های بزرگ‌ترها، صبر و شکیبایی در برابر سختی‌ها، برنامه‌ریزی برای زندگی بهتر و... اشاره کرد.

فَعَالِیت‌های نوشتاری

در فَعَالِیت‌های نوشتاری به اهداف زیر توجه کنیم:

تمرین یکم

- بازخوانی متن درس

- تقویت مهارت در شناخت واژگان با نشانه‌انواع تنوین

تمرین سوم

آشنایی بیشتر با شکل جمع (مکسر) و مفرد واژگان عربی در زبان فارسی

تمرین چهارم

- تقویت مهارت در درک و دریافت جمله‌های عربی و انگلیسی

- تقویت مهارت در تبدیل جمله‌های عربی و انگلیسی به فارسی

روان خوانی

آن سوی پنجره

این نوشته با آنکه کوتاه است، اما نویسنده از عنصر «انتظار» و «تعلیق» (suspence) در این داستان به خوبی استفاده کرده است و به همین سبب، خواننده را تا خط پایان با کشش و هیجان به همراه می برد.

خوب است در آموزش، دبیران محترم نیز به این مسئله توجه کنند و دانش آموزان را به ویژه در درس نگارش با کاربرد این حالت، آشنا سازند.

البته ایجاد حالت تعلیق و انتظار در فرایند شکل گیری حوادث داستان بستگی به قدرت و توانایی نویسنده دارد.

نیایش الهی مراسم محرم رازکن

مناجات از موضوعات ادبی است و ماهیت غنایی دارد. معمولاً در آن با خداوند راز و نیاز می‌کند. مناجات و ادعیه در ادبیات فارسی، بیشتر منشور است و مناجات خواجه عبدالله انصاری که با نظم همراه است، از غایت اشتها نیاز به ذکر ندارد. معادل مناجات در ادب فرنگی hymn است. هیم در اصل سرودهایی در مدح ارباب انواع و خدایان بوده است و در مراسم مذهبی خوانده می‌شده است؛ و از کهن‌ترین صور شعری دانسته شده است. در همه کتب قدیم، نمونه‌هایی از آن هست و مزامیر داود به عنوان نمونه، معروف است.

همچنان که آثار ادبیات کهن ما با سنت نیکوی آغاز با تحمیدیه و منقبت و در پایان، نیایش و یاد خدا و شکرگزاری از پروردگار به سبب پایان نگارش یک اثر ادبی آراسته شده‌اند، در این کتاب نیز به تبع آثار ادبی این مرز و بوم، «نیایش» زینت بخش کتاب است.

در حقیقت، تحمیدیه درگاه ورودی به پهنه کارها و آثار است و نیایش لنگرگاه و فرودگاه مرکب فکر قلم صاحبان اندیشه است.

از نظر درون مایه، تحمیدیه شکر و سپاس خداوند به سبب نعمات اوست، اما نیایش روی نیاز آوردن به آستان ذات اقدس الهی و بیان عجز و ناتوانی و زاری بنده به درگاه اوست که در حکم دعای فرجام کار است.

خدایا چنان کن سرانجام کار تو خشنود باشی و ما رستگار

وحشی بافقی

کمال الدین محمد وحشی بافقی (۹۹۱-۹۳۹ قمری)، او را از آبادی «بافق» (بین کرمان - یزد) دانسته‌اند. او چندی در شهر یزد و سپس در کاشان زیسته است و با محتشم کاشانی در زمینه شعر و شاعری گفت و شنودهایی داشته است، ولی تا پایان زندگی در شهر یزد به سر برد و آنجا درگذشت و به خاک سپرده شد.

وحشی یکی از زبردست‌ترین شاعران قرن دهم هجری بوده است و سخن را بسیار عاشقانه و سوزناک و شورانگیز می‌سروده و طبعی روان داشته است. اقسام مختلف شعر از قصیده، غزل، قطعه، رباعی، ترکیب‌بند، ترجیع‌بند و مثنوی از او مانده است.

گذشته از دیوان که تقریباً ۵۳۰ بیت دارد، سه مثنوی از او بر جای است:

نخست «خُلد برین» بر وزن مخزن الاسرار نظامی در ۵۹۲ بیت

دوم «ناظر و منظور» بر وزن خسرو و شیرین نظامی در ۱۵۶۹ بیت

سوم «فرهاد و شیرین» یا «شیرین و فرهاد» در ۱۰۷۰ بیت که ظاهراً در سال ۹۶۲ قمری ناتمام مانده و وصال شیرازی شاعر معروف قرن سیزدهم در سال ۱۲۶۵ قمری آن را به پایان رسانیده است.

درباره نام «وحشی» در «تذکره میخانه» تألیف سال ۱۰۲۸ قمری آمده است:

روزی از ایشان پرسیدم: «اسم شما و باعث وحشی تخلص نمودن شما چیست؟» گفت: «اسم من کمال الدین محمد است. در آن ایام که من در کاشان به مکتب‌داری اشتغال داشتم، شعر نمی‌گفتم. برادرم قبل از من شعر می‌گفت و «وحشی» تخلص می‌کرد و هنوز مبتدی بود که از عالم فنا به دار بقا رحلت نمود. من چون دیدم که شعر اعتبار سرشاری دارد، به شعر و شاعری روی آوردم و اول بیتی که گفتم و بدان شهرت یافتم، این بود:

اگر چه هیچ ندارم، سرِ کلی دارم چو شب شود به سر خویش، مشعلی دارم

رفته رفته، این بیت به «سلطان محمد» حاکم شهر کاشان رسید. مرا به حضور طلبید. چشمش که بر من افتاد مرا بیچاره و حقیر دید. گفت: «این وحشی شعر می‌تواند گفت؟» حضار گفتند: «بلی. آن شعر از آن این وحشی است.» چون برادرم قبل از من وحشی تخلص می‌کرد و در حضور سلطان، من نیز به همین خطاب، مخاطب شدم؛ بنابراین، تخلص وحشی کردم.»

بیت‌هایی که در نیاش پایان کتاب درسی آمده، از مناجات مثنوی «ناظر و منظور»، ص ۴۱۶ و

۴۱۷ دیوان کامل وحشی گزینش شده است.

فهرست منابع

- آرن پور، یحیی؛ از صبا تا نیما، انتشارات زوّار، تهران، چاپ پنجم، ۱۳۷۲.
- آویوری، لرد؛ در جستجوی خوشبختی، ترجمه ابوالقاسم پاینده، چاپ اول، ۱۳۶۹.
- اقبال لاهوری، کلیات اشعار فارسی اقبال، به اهتمام احمد سروش، انتشارات سنایی، چاپ سوم، ۱۳۷۵.
- اکبری شلدره، فریدون؛ درآمدی بر ادبیات داستانی پس از پیروزی انقلاب اسلامی، انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۲.
- اکبری شلدره، فریدون، حجت کجانی حصارى و رضا خاتمی، مبانی خواندن در زبان فارسی، تهران، نشر لوح زرین، چاپ اول، ۱۳۹۰.
- باقری، مهری، مقدمات زبان شناسی، انتشارات دانشگاه تبریز، ۱۳۶۸.
- جامی، نورالدین عبدالرحمان، بهارستان، تصحیح دکتر اسماعیل حاکمی، انتشارات اطلاعات، تهران، ۱۳۶۷.
- حائری، سیده‌های؛ افکار و آثار ایرج، انتشارات جاویدان، چاپ چهارم، ۱۳۶۸.
- حاکمی، اسماعیل و دیگران؛ زبان و نگارش فارسی، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۶.
- راهنمای برنامه‌ی درسی فارسی دوره‌ی اول متوسطه، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی، گروه زبان و ادبیات فارسی، ۱۳۹۱.
- سعدی، بوستان، تصحیح غلامحسین یوسفی، انتشارات خوارزمی، چاپ پنجم، ۱۳۷۸.
- سعدی، گلستان، به تصحیح غلامحسین یوسفی، انتشارات خوارزمی، چاپ پنجم، ۱۳۷۸.

- شعبانی، حسن؛ مهارت‌های آموزشی و پرورشی، روش‌ها و فنون تدریس، انتشارات سمت، چاپ شانزدهم، ۱۳۸۲.
- شهیدی، سید جعفر، ترجمه نهج البلاغه، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۸۷.
- فدایی، میرزا محمود، مَقْتَلِ مَنْظُومِ فِدَائِي مَازَنْدَرَانِي، تحقیق و تصحیح فریدون اکبری شلدره، انتشارات فرتاب، چاپ دوم، ۱۳۸۹.
- محبوب، محمد جعفر، تحقیق در احوال و آثار و افکار و اشعار ایرج میرزا، نشر اندیشه، تهران، چاپ سوم، ۱۳۵۳.
- محتشم کاشانی، دیوان محتشم، به تصحیح مهرعلی گرکانی، انتشارات سنایی، چاپ سوم، ۱۳۷۹.
- محمدی، حسنعلی؛ از بهار تا شهریار، انتشارات فرتاب، چاپ پنجم، ۱۳۹۰.
- مظفری، علی رضا؛ «نقد شخصیت پروین»، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ۱۳۷۲.
- معین، محمد؛ فرهنگ فارسی، انتشارات امیرکبیر، چاپ هفتم، ۱۳۶۴.
- واحد دوست، مهوش؛ شیوه‌های خواندن، نگارش و ویرایش (۲ و ۱)، انتشارات جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۰.
- وحشی بافقی، کمال الدین محمد، دیوان وحشی بافقی، مقدمه و تصحیح سعید نفیسی، انتشارات جاویدان، ۱۳۴۲.
- وصال شیرازی، دیوان وصال شیرازی، تصحیح محمد عباسی، تهران، ۱۳۴۲.
- هادی، روح اله؛ آرایه‌های ادبی، کتاب درسی سال سوم دبیرستان رشته ادبیات، اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی، ۱۳۸۶.
- یاحقی، محمد جعفر؛ فرهنگ اساطیر، انتشارات سروش، چاپ اول، ۱۳۷۲.
- یاحقی، محمد جعفر؛ چون سبوی تشنه، انتشارات سطر مشهد، ۱۳۷۵.
- یزدانی، زینب، مجموعه مشاهیر ایرانی ۱۸ – معرفی زندگی و شعر ایرج میرزا، زیر نظر شورای بررسی، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۳.
- یوسف زاده، حبیب؛ زندگی «شهید باکری»، انتشارات مدرسه، چاپ پنجم، ۱۳۸۶.
- یوسفی، غلامحسین؛ چشمه روشن، انتشارات علمی، تهران، چاپ ششم، ۱۳۷۴.

